

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МІЖНАРОДНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Кафедра педагогіки та психології

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Ректор Міжнародного гуманітарного
університету д.ю.н., професор

Костянтин ГРОМОВЕНКО

«29» серпня 2025 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ВІКОВА ТА ПЕДАГОГІЧНА ПСИХОЛОГІЯ

Галузь знань	<u>01 Освіта / Педагогіка</u>
Спеціальність	<u>014.09 Середня освіта (Інформатика)</u>
Назва освітньої програми	<u>Інформатика та програмування</u>
Рівень вищої освіти	<u>перший (бакалаврський) рівень</u>

Одеса - 2025 рік

Робоча програма затверджена на засіданні кафедри педагогіки і психології
протокол № 1 від 28 серпня 2025 року.

Розробники і викладачі	Контактний тел.	E-mail
доцент кафедри педагогіки та психології, кандидат психологічних наук, доцент Меленчук Наталя Іванівна	097-880-21-79	Natmelenchuk0808@gmail.com

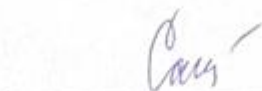
Завідувач кафедри педагогіки та психології к.п.н., доцент

Наталя МЕЛЕНЧУК

Гарант освітньої програми
к.т.н., доцент кафедри
інформаційних технологій

Віктор ГОРБАЧОВ

Узгоджено
Начальник навчального відділу

Лілія САЄНКО

1. ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 5	Галузь – 01 Освіта / Педагогіка	обов'язкова	
Загальна кількість годин – 150	Спеціальність – 014.09 Середня освіта (Інформатика)	Рік підготовки:	
		4-й	
		Семестр	
		7-й	7-й
		Лекції	
Мова навчання – українська	Рівень вищої освіти – перший (бакалаврський) рівень	40 год.	12 год.
		Практичні, семінарські	
		26 год.	8 год.
		Лабораторні	
		-	-
		Самостійна робота та індивідуальні завдання	
		84 год.	130 год.
		Вид контролю:	
		екзамен	екзамен

Метою вивчення навчальної дисципліни «Вікова та педагогічна психологія» є формування у майбутніх фахівців спеціальності 014.09 Середня освіта (Інформатика) за освітнім ступенем бакалавра системи знань про психологічні закономірності розвитку особистості на різних етапах онтогенезу, а також про вікові та індивідуальні особливості навчання і виховання учнів у сучасному освітньому, зокрема цифровому, середовищі. Дисципліна спрямована на розвиток практичних умінь застосування психологічних знань у педагогічній діяльності вчителя інформатики, організації пізнавальної діяльності учнів, ефективної педагогічної взаємодії та професійної комунікації з учасниками освітнього процесу різних вікових категорій.

Основними **задачами** дисципліни є:

- ознайомлення здобувачів із базовими поняттями, принципами та концепціями вікової й педагогічної психології, що становлять теоретичну основу професійної діяльності вчителя інформатики;

- розкриття специфіки психічного розвитку особистості на різних етапах онтогенезу, підходів до періодизації психічного розвитку та психологічних закономірностей процесів навчання і виховання учнів у сучасному освітньому середовищі;

- формування у здобувачів умінь і навичок застосування психологічних знань у практичній педагогічній діяльності, зокрема з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей учнів, а також активізація особистісного і творчого потенціалу майбутнього фахівця.

Передумови для вивчення дисципліни. Вивченню даної дисципліни передують вивчення навальних дисциплін: «Вступ до спеціальності», «Основи загальної психології», «Загальна педагогіка».

2. ОЧІКУВАНІ КОМПЕТЕНТНОСТІ, ЯКІ ПЛАНУЄТЬСЯ СФОРМУВАТИ ТА ДОСЯГНЕННЯ ПРОГРАМНИХ РЕЗУЛЬТАТІВ

У процесі реалізації програми дисципліни «Вікова та педагогічна психологія» формуються наступні компетентності із передбачених освітньою програмою:

Інтегральна компетентність

Здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі у галузі освіти, інформатики та інформаційних технологій, що передбачає застосування певних теорій і методів педагогічних та комп'ютерних наук і характеризується комплексністю та невизначеністю умов.

Загальні компетентності (ЗК)

ЗК1. Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні, здатність діяти соціально відповідально та свідомо.

ЗК5. Здатність до міжособистісної взаємодії, здатність працювати в команді.

ЗК6. Здатність спілкуватися з представниками інших професійних груп різного рівня (з експертами з інших галузей знань/видів економічної діяльності), здатність мотивувати людей та рухатись до спільної мети.

ЗК7. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя, здатність цінувати та поважати різноманітність та мультикультурність.

Спеціальні (фахові) компетентності

ФК6. Здатність формувати ціннісні ставлення в учнів.

ФК12. Здатність враховувати в освітньому процесі вікові та індивідуальні особливості учнів для формування мотивації учнів та організації їхньої пізнавальної діяльності, розвитку позитивної самооцінки, я-ідентичності.

ФК13. Здатність формувати спільноту учнів, у якій кожен відчуває себе її частиною, здатність конструктивно та безпечно взаємодіяти з учасниками освітнього процесу, усвідомлюючи власні почуття та емоції, потреби, керувати власними емоційними станами, здатність до суб'єкт-суб'єктної (рівноправної та особистісно зорієнтованої) взаємодії з учнями в освітньому процесі, залучення батьків до освітнього процесу на засадах партнерства.

ФК14. Здатність забезпечувати в освітньому середовищі сприятливі умови для кожного учня, залежно від його індивідуальних потреб, можливостей, здібностей та інтересів, здатність до педагогічної підтримки осіб з особливими освітніми потребами в інклюзивному освітньому середовищі.

Навчальна дисципліна «Вікова та педагогічна психологія» забезпечує досягнення програмних результатів навчання (РН), передбачених освітньою програмою:

РН4. Реалізовувати свої громадянські права і обов'язки, усвідомлювати та утверджувати цінності демократичного суспільства у професійній діяльності, володіти методиками формування та розвитку ціннісних ставлень в учнів.

РН13. Усвідомлювати вплив вікових особливостей учнів на різні сфери їх розвитку, психічні процеси та використовувати відповідні форми і методи роботи з учнями; розпізнавати індивідуальні особливості учнів (навчальні стилі, типи темпераменту, особливості розвитку тощо) та враховує їх під час планування та здійснення освітнього процесу, враховувати в освітньому процесі вікові та індивідуальні особливості учнів для формування мотивації учнів та організації

їхньої пізнавальної діяльності, розвитку позитивної самооцінки, я-ідентичності.

РН14. Підтримувати взаємодію між учнями для сприяння їхньому соціальному розвитку, формувати навички взаємодопомоги та співпраці, взаємодіяти з учасниками освітнього процесу конструктивно та безпечно, поважаючи розмаїття думок і поглядів, приймаючи та поцінуючи інакшість, взаємодіяти з учасниками освітнього процесу на засадах партнерства.

РН15. Усвідомлювати власні почуття та емоції, потреби, керувати власними емоційними станами, володіти способами запобігання професійному вигоранню.

РН16. Забезпечувати педагогічний супровід учнів з особливими освітніми потребами в інклюзивному освітньому середовищі, забезпечувати в освітньому середовищі сприятливі умови для кожного учня, з урахуванням його індивідуальних потреб, можливостей, здібностей та інтересів.

Заплановані результати навчання за навчальною дисципліною

Знати:

- основи вікової психології: предмет, методи, основні закономірності, принципи та структуру науки, а також сучасні теоретичні підходи до аналізу психічного розвитку особистості;
- загальні закономірності розвитку психіки людини, умови, чинники та рушійні сили психічного розвитку, вікові та індивідуальні особливості пізнавальних процесів, емоційно-вольової та мотиваційної сфер особистості, що мають значення для організації навчальної діяльності учнів різного віку;
- основи педагогічної психології: психологічні особливості процесів навчання і виховання, роль соціальних інститутів виховання, методи формування творчо активної та самостійної особистості учня на різних етапах онтогенезу, а також психологічну сутність і специфіку педагогічної діяльності вчителя, зокрема в контексті викладання інформатики та роботи в сучасному освітньому середовищі.

Вміти:

- застосовувати знання з вікової психології для організації навчальної діяльності, спілкування та педагогічної взаємодії з учнями різних вікових категорій, а також для створення освітніх умов, що сприяють гармонійному психічному розвитку особистості;
- урахувати сензитивні періоди розвитку людини під час планування та реалізації навчально-виховного процесу, зокрема в контексті формування пізнавальних умінь і навичок учнів;
- орієнтуватися в сучасних психолого-педагогічних підходах і освітніх технологіях навчання знанням і поняттям, формування умінь і навичок, з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей учнів;
- використовувати вікові нормативи психічного розвитку для аналізу поведінки та навчальної діяльності учнів, а також для обґрунтованого застосування елементів психодіагностичної та корекційно-розвивальної роботи в межах професійної компетентності педагога;
- враховувати вікові та індивідуально-психологічні особливості учнів у психолого-педагогічній діяльності, зокрема під час викладання інформатики та організації навчальної взаємодії;
- аналізувати можливі витоки психологічних труднощів і проблем учнів у контексті їх онтогенетичного розвитку та визначати педагогічно доцільні шляхи підтримки й супроводу.

Навички:

- здатність аналізувати вікові та індивідуально-психологічні особливості учнів і враховувати їх у навчальній та виховній діяльності;
- здатність створювати психологічно безпечне та підтримувальне освітнє середовище;
- здатність мотивувати навчальну діяльність учнів з урахуванням вікових особливостей та індивідуальних потреб;
- здатність диференціювати навчання відповідно до рівня розвитку, темпу діяльності та пізнавальних можливостей учнів;
- здатність враховувати вікові особливості сприймання інформації під час використання ІКТ;
- здатність до ефективної педагогічної комунікації з учнями різного віку, їх батьками та колегами;
- здатність оцінювати ефективність педагогічних рішень з урахуванням вікових норм розвитку;
- усвідомлення власних індивідуально-психологічних особливостей та їх впливу на педагогічний стиль.

3. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Змістовий модуль І.

ПСИХІЧНИЙ РОЗВИТОК ЛЮДИНИ НА РІЗНИХ ВІКОВИХ ЕТАПАХ ЖИТТЯ

Тема 1. Предмет, завдання і методи вікової психології.

Предмет вікової психології. Розділи вікової психології. Зв'язок вікової психології з іншими науками. Історичний розвиток вікової психології та її внесок у формування гуманістичних і моральних цінностей освіти. Галузі вікової психології: дитяча психологія, психологія молодшого школяра, психологія підлітка, психологія ранньої юності, психологія дорослої людини, геронтопсихологія (психологія старості). Проблеми та завдання сучасної вікової психології. Поняття вік та дитинство у віковій психології. Методи дослідження вікової психології.

Тема 2. Закономірності психічного розвитку особистості в онтогенезі.

Поняття розвитку: форми, властивості, критерії та закони розвитку. Специфіка та показники психічного розвитку людини. Основні закономірності психічного розвитку дитини: нерівномірність, інтеграція психіки, пластичність і можливість компенсації. Біологічні та соціальні фактори психічного розвитку. Генотип та вроджені якості організму. Дозрівання як передумова психічного розвитку. Біогенетичний та соціогенетичний підходи до розвитку психіки дитини. Активність особистості як фактор психічного розвитку. Проблема рушійних сил психічного розвитку. Навчання і розвиток: взаємозв'язок та взаємовплив. Поняття рівня актуального розвитку і зони найближчого розвитку (Л. С. Виготський). Інтеріоризація та екстеріоризація як механізми розвитку в процесі навчання. Психічний розвиток та діяльність. Складові віку за Л.С. Виготським. Провідна діяльність, соціальна ситуація розвитку вікового періоду. Кризові періоди розвитку. Психічні новоутворення.

Тема 3. Основні теоретичні концепції психічного розвитку особистості.

Уявлення про психічний розвиток у роботах С. Холла (теорія рекапітуляції). Уявлення про психічний розвиток у роботах Дж. Локка (теорія «чистої дошки»). Класичний психоаналіз (ортодоксальний). Теорія та періодизація З. Фрейда. Теорія і періодизація Е. Еріксона (неопсихоаналіз). Біхевіоризм (Дж. Уотсон, Дж. Годфруа, К. Флейк-Хобсон, Б. Скіннер) про особливості розвитку дитини. Основні положення теорії соціального наuczіння (Н. Міллер,

Дж. Доллард, Р. Сірс). Три способи формування поведінки: позитивне і негативне підкріплення, покарання, відсутність підкріплення. Генетична психологія про закономірності розвитку інтелекту. Гуманістична психологія (К. Роджерс, А. Маслоу, В. Франкл, С. Сатір, Ш. Бюлер) про закономірності дитячого розвитку. Теорія та періодизація Ж. Піаже. Інтелектуальний розвиток дитини за Дж. Брунером. Вікова періодизація Д.Б. Ельконіна. Культурно-історична концепція Л. С. Виготського.

Тема 4. Психічний розвиток дитини раннього віку.

Особливості розвитку новонародженого. Криза новонародженості. «Комплекс пожвавлення». Соціальна ситуація розвитку та провідна діяльність немовляти. Гра-маніпуляція. Новоутворення періоду немовляти. Спілкування з дорослими і його значення в психічному розвитку немовляти. Феномен «госпіталізму» та його наслідки. Виникнення прихильності у немовлят. Стадії реакції дитини на розлучення з матір'ю (за Дж. Боулбі). Криза першого року життя. Соціальна ситуація розвитку в ранньому дитинстві. Провідна діяльність у ранньому дитинстві. Новоутворення в ранньому дитинстві. Виникнення відчуття «Я сам» та самосвідомості. Криза трьох років.

Тема 5. Психічний та особистісний розвиток дитини дошкільного віку.

Соціальна ситуація розвитку в дошкільному віці. Провідна діяльність у дошкільному віці та її розвиток протягом періоду. Новоутворення дошкільного віку. Розвиток мовлення у дошкільному віці. Особливості сенсорного розвитку дошкільника. Розумовий розвиток дошкільника. Розвиток особистості дошкільника. Криза 6-7 річного віку. Психологічна готовність дошкільника до навчання в школі: інтелектуальна, особистісна, емоційно-вольова, соціально-психологічна. Методи діагностики психологічної готовності до навчання дітей 6-7 річного віку.

Тема 6. Психологія молодшого школяра.

Загальна характеристика розвитку молодшого школяра. Анатомо-фізіологічні можливості молодшого школяра. Соціальна ситуація розвитку молодшого школяра. Адаптація першокласника до школи. Навчальна діяльність як провідна діяльність у молодшому шкільному віці. Новоутворення молодшого шкільного віку. Особливості пізнавальної сфери молодшого школяра. Формування особистості дитини у молодшому шкільному віці. Особливості розвитку емоційно-вольової сфери у молодшому шкільному віці.

Тема 7. Психологічні особливості підлітка.

Загальна характеристика психічного і особистісного розвитку підлітка. Анатомо-фізіологічна перебудова і її відображення в психологічних особливостях віку. Соціальна ситуація розвитку і провідна діяльність. Психологічні новоутворення підліткового віку. Кризи підліткового періоду. Перебудова навчальної діяльності і її психологічне значення. Якісні зміни у пізнавальній сфері підлітка. Особливості формування особистості підлітка. Акцентуації характеру в підлітковому віці.

Тема 8. Психологія юнацького віку.

Загальні особливості ранньої юності. Новоутворення раннього юнацького віку. Ідентичність. Криза ідентичності. Особистісне та професійне самовизначення старшокласників. Розвиток самосвідомості у ранній юності. Особливості спілкування у ранній юності. Показники соціально-психологічної готовності випускника школи до самостійного життя. Загальні особливості зрілої юності. Соціальна ситуація розвитку в зрілій юності. Вікові особливості прийняття рішень про кар'єру на етапі зрілої юності. Розвиток самосвідомості в зрілому юнацькому віці. Дружба в зрілому юнацькому віці.

Змістовий модуль II.

ПЕДАГОГІЧНА ПСИХОЛОГІЯ: РОЗДІЛИ ТА РОЗВИТОК НАУКИ

Тема 9. Предмет, завдання та методи педагогічної психології.

Педагогічна психологія як галузь психологічної науки. Погляди провідних вітчизняних і зарубіжних науковців на специфіку предмету педагогічної психології. Розділи педагогічної психології. Психологія навчання, психологія виховання, психологія особистості педагога та педагогічного колективу. Завдання педагогічної психології. Основні проблеми й завдання психології педагогічної на сучасному етапі її розвитку. Методи педагогічної психології і специфіка їх застосування при роботі з дітьми дошкільного віку.

Тема 10. Психологічні основи навчання.

Співвідношення понять «учіння», «научіння», «засвоєння», «навчальність», «навчання». Види учіння й научіння. Навчальність та її основні показники. Проблема взаємозв'язку між навчанням і психічним розвитком. Учбова діяльність як форма учіння. Структура учбової діяльності та чинники її успішності. Психологічні засади ефективного формування знань, навичок, умінь. Психолого-педагогічні аспекти взаємодії дитини із сучасними інформаційно-комунікативними засобами у процесі учіння. Програмоване навчання та проблемне навчання: основні засади й можливості застосування у контексті дошкільної освіти. Базові підходи до побудови управління навчанням дитини: алгоритм лінійний, розгалужений та адаптивний. Діяльнісний та особистісно-зорієнтований підходи в навчанні. Теорія поетапного формування розумових дій (П.Я. Гальперін). Сучасні методики і технології навчання інформатики. Добір дидактичних матеріалів відповідно до результатів навчання. Компетентнісне оцінювання результатів навчання учнів. Формувальне й підсумкове оцінювання: функції та відмінності. Критеріальне оцінювання навчальних досягнень з інформатики. Моніторинг результатів навчання в освітньому процесі. Оцінювання як чинник навчальної мотивації учнів. Самооцінювання та взаємооцінювання в компетентнісному навчанні. Вплив системи компетентнісного оцінювання та моніторингу результатів навчання на якість освіти та розвиток учнів.

Тема 11. Психологія виховання.

Загальна психологічна характеристика виховання як складової освітнього процесу. Взаємозв'язок навчання й виховання. Базові психологічні підходи до організації виховання: технологічний, гуманістичний і діяльнісний. Підкріплення як основа формування бажаної поведінки в контексті біхевіорально зорієнтованого виховання. Позитивні й негативні підкріплення (покарання). Безумовна позитивна увага до дитини як основа гуманістично зорієнтованого виховання. Концепція виховного процесу із глибинним психозануренням (І.Д. Бех). Провідні принципи діяльнісного підходу у вихованні. Основні психологічні механізми впливу у вихованні: приклад і наслідування, психічне зараження, навіювання, переконування і санкціонування. Їх форми та передумови ефективності. Критерії та рівні вихованості дитини. Моральність як глобальний показник вихованості. Концепція рівнів і стадій морального розвитку особистості (Л. Кольберг). Психологічні аспекти виховання характеру дитини. Вікові аспекти виховання дошкільників.

Тема 12. Психологічні аспекти індивідуалізації та диференціалізації педагогічної взаємодії.

Загальні психолого-педагогічні засади індивідуалізації та диференціації дошкільної освіти. Основні принципи розвитку індивідуальності дошкільника (за В.У. Кузьменко). Обдаровані діти в умовах ДНЗ. Поняття «дитячої обдарованості» й основні типи обдарованих дітей. Психолого-педагогічні засади індивідуального підходу до обдарованих дошкільників. Вихованці «групи ризику» та індивідуальна робота з ними (діти із затримкою психічного розвитку, діти із

синдромом гіперактивності та дефіциту уваги, соціально й педагогічно занедбані діти, агресивні діти, тривожні діти, замкнені та сором'язливі діти). Функціональна асиметрія головного мозку і діти-шульги. Повага до різноманіття та мультикультурності як психолого-педагогічна основа індивідуалізації освітнього процесу. Гендерні аспекти навчання й виховання. Психолого-педагогічні засади інклюзивної дошкільної освіти (загальна характеристика). Здатність до педагогічної підтримки осіб з особливими освітніми потребами в інклюзивному освітньому середовищі. Соціальна взаємодія та партнерство в освітньому процесі на засадах поваги до різноманіття думок і поглядів, прийняття та поцінування інакшості.

Тема 13. Психологія особистості педагога.

Клас соціономічних професій: загальні вимоги. Поняття «соціального інтелекту» та «соціальної компетентності» як інтегративного чинника успішності взаємодії з людьми. Професіограма педагогічної професії як професії типу «Людина – Людина». Структура педагогічних здібностей. Здібності «вчительські» та «виховательські» (за Р.С. Немовим). Здібності педагога в контексті функціонування цілісної педагогічної системи. Рівні педагогічних здібностей. Педагогічна чутливість (за Н.В. Кузьміною) та успішність (за М.О. Аміновим) як основні критерії прояву педагогічних здібностей. Педагогічні здібності вихователя дошкільного навчального закладу. Проблема «емоційного вигорання» в контексті професійної придатності педагога. Основні симптоми, причини та стадії «емоційного вигорання». Специфіка синдрому «емоційного вигорання» вихователя ДНЗ. Психологічні ресурси педагога: збереження психічного здоров'я, рухова активність і здоровий спосіб життя як умова професійної ефективності. Динаміка професійного становлення та професійна самореалізація педагога.

Тема 14. Психологія педагогічного спілкування і колективу.

Загальна психологічна характеристика педагогічного спілкування: комунікативний аспект педагогічного спілкування, перцептивний аспект педагогічного спілкування, інтерактивний аспект педагогічного спілкування. Проблема комунікативних бар'єрів у педагогічному спілкуванні та їх специфіка при взаємодії з дошкільником. Феномени педагогічних стереотипів та ефектів соціальної перцепції, їх особливості при сприйнятті вихованців дошкільного віку. Проблема педагогічного конфлікту та основні його типи в умовах ДНЗ. Стилі педагогічного спілкування. Специфіка стилів педагогічного спілкування вихователя дітей дошкільного віку (за А.Г. Ісмаїловою). Педагогічна емпатія і такт. Психологія педагогічного колективу. Соціально-психологічний клімат педагогічного колективу, його основні складові та чинники функціонування. Специфіка закладу дошкільної освіти.

4. СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин							
	денна форма				Заочна форма			
	усього	у тому числі			усього	у тому числі		
		лекц.	прак	сам. роб.		лекц.	прак	сам. роб.
Змістовий модуль І.								
ПСИХІЧНИЙ РОЗВИТОК ЛЮДИНИ НА РІЗНИХ ВІКОВИХ ЕТАПАХ ЖИТТЯ								
Тема 1. Предмет, завдання і методи вікової психології.	6	2	1	4	8	2	-	6
Тема 2. Закономірності психічного розвитку особистості в онтогенезі.	10	2	1	6	10	2	-	8
Тема 3. Основні теоретичні концепції психічного розвитку особистості.	12	4	2	6	12	2	-	10

Тема 4. Психічний розвиток дитини раннього віку.	12	4	2	6	11	-	1	10
Тема 5. Психічний та особистісний розвиток дитини дошкільного віку.	12	4	2	6	11	-	1	10
Тема 6. Психологія молодшого школяра.	12	4	2	6	11	-	1	10
Тема 7. Психологічні особливості підлітка.	12	4	2	6	11	-	1	10
Тема 8. Психологія юнацького віку.	10	2	2	6	10	-	-	10
Змістовий модуль II. ПЕДАГОГІЧНА ПСИХОЛОГІЯ: РОЗДІЛИ ТА РОЗВИТОК НАУКИ								
Тема 9. Предмет, завдання та методи педагогічної психології.	10	2	2	6	8	2	-	6
Тема 10. Психологічні основи навчання.	10	2	2	6	12	2	-	10
Тема 11. Психологія виховання.	10	2	2	6	13	2	1	10
Тема 12. Психологічні аспекти індивідуалізації та диференціалізації педагогічної взаємодії.	12	4	2	6	11	-	1	10
Тема 13. Психологія особистості педагога.	12	2	2	8	11	-	1	10
Тема 14. Психологія педагогічного спілкування і колективу.	10	2	2	6	11	-	1	10
<i>Усього годин</i>	150	40	26	84	150	12	8	130
ПІДСУМКОВИЙ КОНТРОЛЬ – ЕКЗАМЕН								

5. ПИТАННЯ ДО ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		денна форма	заочна форма
Змістовий модуль І.			
ПСИХІЧНИЙ РОЗВИТОК ЛЮДИНИ НА РІЗНИХ ВІКОВИХ ЕТАПАХ ЖИТТЯ			
1	Тема 1. Предмет, завдання і методи вікової психології. 1. Предмет і завдання вікової психології. 2. Історичний розвиток вікової психології та її внесок у формування гуманістичних і моральних цінностей освіти. 3. Галузі вікової психології, їх характеристика. 4. Характеристика основних методів вікової психології. 5. Лонгитюдний метод та його застосування у віковій психології.	1	-
2	Тема 2. Закономірності психічного розвитку особистості в онтогенезі. 1. Основні теорії психічного розвитку. 2. Проблема рушійних сил психічного розвитку. 3. Сенситивні періоди розвитку різних психічних властивостей. 4. Поняття рівня актуального розвитку і зони найближчого розвитку. 5. Складові віку за Л.С. Виготським.	1	-
3	Тема 3. Основні теоретичні концепції психічного розвитку особистості. 1. Вікова періодизація за З. Фройдом. 2. Теорія і періодизація за Е. Еріксоном. 3. Стадії інтелекту за Ж. Піаже.	2	-

	4. Інтелектуальний розвиток дитини за Дж. Брунером. 5. Вікова періодизація Д.Б. Ельконіна.		
4	Тема 4. Психічний розвиток дитини раннього віку. 1. Особливості розвитку новонародженого. Криза новонародженості. 2. Соціальна ситуація розвитку та провідна діяльність немовляти. 3. Новоутворення періоду немовляти. 4. Криза першого року життя. 5. Соціальна ситуація розвитку та провідна діяльність в ранньому дитинстві. 6. Новоутворення в ранньому дитинстві. Виникнення відчуття «Я сам» та самосвідомості. 7. Психологічний аналіз кризи трьох років.	2	1
5	Тема 5. Психічний та особистісний розвиток дитини дошкільного віку. 1. Соціальна ситуація розвитку в дошкільному віці. 2. Сюжетно-рольова гра та її особливості в дошкільному віці. 3. Розвиток особистості дошкільника. 4. Криза 6-7 річного віку. 5. Готовність дошкільника до навчання у школі. Види психологічної готовності до навчання у школі.	2	1
6	Тема 6. Психологія молодшого школяра. 1. Соціальна ситуація розвитку молодшого школяра. 2. Адаптація першокласника до школи. 3. Навчальна діяльність як провідна діяльність у молодшому шкільному віці. 4. Новоутворення молодшого шкільного віку. 5. Формування особистості дитини у молодшому шкільному віці. 6. Особливості розвитку емоційно-вольової сфери у молодшому шкільному віці. 7. Формування взаємовідносин, розвиток комунікативних здібностей у молодших школярів.	2	1
7	Тема 7. Психологічні особливості підлітка. 1. Анатомо-фізіологічна перебудова і її відображення в психологічних особливостях підліткового віку. 2. Соціальна ситуація розвитку і провідна діяльність підлітків. 3. Психологічні новоутворення підліткового віку. 4. Криза підліткового періоду. 5. Перебудова навчальної діяльності і її психологічне значення. 6. Особливості формування особистості підлітка. 7. Психологічні проблеми статевого дозрівання.	2	1
8	Тема 8. Психологія юнацького віку. 1. Загальні особливості періоду юності. 2. Ідентичність. Криза ідентичності. Становлення ідентичності. 3. Особистісне та професійне самовизначення старшокласників. 4. Показники соціально-психологічної готовності випускника школи до самостійного життя. 5. Вікові особливості прийняття рішень про кар'єру на етапі зрілої юності. 6. Розвиток самосвідомості в юнацькому віці.	2	-

Змістовий модуль II. ПЕДАГОГІЧНА ПСИХОЛОГІЯ: РОЗДІЛИ ТА РОЗВИТОК НАУКИ			
9	Тема 9. Предмет, завдання та методи педагогічної психології. 1. Предмет і завдання педагогічної психології як науки. 2. Виникнення і розвиток педагогічної психології. 3. Методологічні основи педагогічної психології. 4. Основні напрямки і сучасний стан розвитку педагогічної психології. 5. Методи педагогічної психології.	2	-
10	Тема 10. Психологічні основи навчання. 1. Поняття про навчання та його психологічні механізми. 2. Проблема взаємозв'язку між навчанням і психічним розвитком. 3. Структура учбової діяльності та чинники її успішності. 4. Психологічні засади ефективного формування знань, навичок, умінь. 5. Психолого-педагогічні аспекти взаємодії дитини із сучасними інформаційно-комунікативними засобами у процесі учіння. 6. Сучасні методики і технології навчання інформатики. 7. Теорія поетапного формування розумових дій (П.Я. Гальперін). 8. Вплив системи компетентнісного оцінювання та моніторингу результатів навчання на якість освіти та розвиток учнів.	2	-
11	Тема 11. Психологія виховання. 1. Предмет і завдання психології виховання. 2. Взаємозв'язок навчання й виховання. 3. Підкріплення як основа формування бажаної поведінки в контексті біхевіорально зорієнтованого виховання. 4. Безумовна позитивна увага до дитини як основа гуманістично зорієнтованого виховання. 5. Провідні принципи діяльнісного підходу у вихованні. 6. Механізми впливу у вихованні. 7. Критерії та рівні вихованості дитини. 8. Поняття моральності. Концепція рівнів і стадій морального розвитку особистості (Л. Кольберг).	2	1
12	Тема 12. Психологічні аспекти індивідуалізації та диференціалізації педагогічної взаємодії. 1. Принципи розвитку індивідуальності дошкільника (за В.У. Кузьменко). 2. Поняття «дитячої обдарованості» й основні типи обдарованих дітей. 3. Психолого-педагогічні засади індивідуального підходу до обдарованих дошкільників. 4. Вихованці «групи ризику» та індивідуальна робота з ними. 5. Функціональна асиметрія головного мозку і діти-шульги. 6. Гендерні аспекти навчання й виховання. 7. Психолого-педагогічні засади інклюзивної дошкільної освіти.	2	1
13	Тема 13. Психологія особистості педагога. 1. Поняття «соціального інтелекту» та «соціальної компетентності» як інтегративного чинника успішності взаємодії з людьми. 2. Професіограма педагогічної професії як професії типу «Людина – Людина». 3. Структура та рівні педагогічних здібностей.	2	1

	4. Проблема «емоційного вигорання» в контексті професійної придатності педагога. 5. Психологічні ресурси педагога: збереження психічного здоров'я, рухова активність і здоровий спосіб життя як умова професійної ефективності.		
14	Тема 14. Психологія педагогічного спілкування і колективу. 1. Поняття та характеристика педагогічного спілкування. 2. Проблема комунікативних бар'єрів у педагогічному спілкуванні та їх специфіка при взаємодії з дошкільником. 3. Проблема педагогічного конфлікту та основні його типи в умовах ДНЗ. 4. Феномени педагогічних стереотипів та ефектів соціальної перцепції. 5. Стилi педагогічного спілкування. 6. Педагогічна емпатія і такт. 7. Соціально-психологічний клімат педагогічного колективу, його основні складові та чинники функціонування.	2	1
	Всього	26	8

6. САМОСТІЙНА РОБОТА

До самостійної роботи студентів щодо вивчення дисципліни «Вікова та педагогічна психологія» включаються:

1. Знайомство з науковою та навчальною літературою відповідно зазначених у програмі тем.
2. Опрацювання лекційного матеріалу.
3. Підготовка до практичних занять.
4. Консультації з викладачем протягом семестру.
5. Самостійне опрацювання окремих питань навчальної дисципліни.
6. Підготовка та виконання індивідуальних завдань у вигляді доповідей, есе, презентацій.
7. Підготовка до підсумкового контролю.

Тематика та питання до самостійної підготовки та індивідуальних завдань

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		денна форма	заочна форма
Змістовий модуль І. ПСИХІЧНИЙ РОЗВИТОК ЛЮДИНИ НА РІЗНИХ ВІКОВИХ ЕТАПАХ ЖИТТЯ			
1	Тема 1. Предмет, завдання і методи вікової психології. <i>Скласти схему:</i> Зв'язок вікової психології з загальною та педагогічною психологією. <i>Заповнити таблицю:</i> Методи дослідження вікової психології та їх характеристика. <i>Надати письмову відповідь.</i> Проаналізуйте життєвий шлях відомого психолога або педагога (напр.: З. Фройд, В. Сухомлинський) Напишіть, як він навчався, що його мотивувало, як долав труднощі, чому надихає вас. <i>Підготувати есе:</i> Роль психологічної та педагогічної науки у збереженні гуманістичних цінностей і розвитку сучасного суспільства.	4	6
2	Тема 2. Закономірності психічного розвитку особистості в онтогенезі. <i>Скласти таблицю:</i> Рушійні сили психічного розвитку за К. С. Костюком.	6	8

	Опис суперечностей. <i>Скласти схему:</i> Вікова періодизація психічного розвитку до 17-18 років: періоди, соціальна ситуація розвитку, провідна діяльність, новоутворення, кризи психічного розвитку. <i>Написати есе на тему:</i> «Чому дитина не є «маленьким дорослим?» <i>Надати письмову відповідь.</i> Розкрийте поняття «провідна діяльність», «соціальна ситуація розвитку», «психічні новоутворення». Поясніть, як провідна діяльність зумовлює появу психічних новоутворень у певному віковому періоді. Обґрунтуйте значення цих понять для педагогічної діяльності вчителя. <i>Аналіз кейсу.</i> Учні класу мають різний рівень підготовки з інформатики. Частина з них самостійно виконує завдання, інші потребують постійної допомоги, але поступово починають працювати самостійніше. - Визначте, які прояви рівня актуального розвитку та зони найближчого розвитку можна спостерігати. - Які педагогічні дії вчителя сприяють переходу учнів із ЗНР до рівня актуального розвитку? - Як організувати роботу в класі, щоб урахувати різні ЗНР учнів?		
3	Тема 3. Основні теоретичні концепції психічного розвитку особистості. <i>Скласти таблиці</i> вікової періодизації з позицій Е. Еріксона, Д.Б. Ельконіна. <i>Надати письмову відповідь.</i> Наведіть приклади застосування положень кожної теорії у навчанні інформатики: • як ідеї Ж. Піаже пояснюють особливості формування логічного та алгоритмічного мислення; • як положення Д. Б. Ельконіна допомагають визначити провідну діяльність учнів різного віку; • які аспекти теорії Е. Еріксона важливі для мотивації та самоідентичності учнів; • які висновки для роботи з поведінкою учнів можна зробити з теорії З. Фрейда. <i>Напишіть есе на тему:</i> «Значення теорій психічного розвитку особистості для організації навчання учнів у сучасній школі». <i>Підготуйте презентацію на обрану тему:</i> • Фактори та рушійні сили психічного розвитку в теорії психосексуального розвитку З. Фрейда. • Схожість та відмінність концепцій психічного розвитку З. Фрейда та Е. Еріксона. Характеристика стадій психосоціального розвитку особистості за Е. Еріксоном. • Основні гіпотези та положення операціональної концепції розвитку інтелекту Ж. Піаже. Характеристика особливостей інтелекту на кожній стадії його розвитку. • Особливості розвитку моральної свідомості за Л. Колбергом.	6	10
4	Тема 4. Психічний розвиток дитини раннього віку. <i>Підготувати письмову відповідь:</i> • Розкрийте зміст кризи новонародженості та її психологічне значення. • В чому різниця між соціальною посмішкою та комплексом поживавлення?	6	10

	- Порівняйте соціальні ситуації розвитку в періоди немовля і раннього дитинства: назвіть схожі та відмінні риси. - Розкрийте зміст кризи трьох років. Порівняйте безпечний та небезпечний типи прихильності, заповнивши таблицю: <table border="1"> <tr> <th>Тип прихильності</th><th>Поведінка дитини</th><th>Реакція на розлуку</th><th>Наслідки для розвитку</th></tr> <tr> <td> </td><td> </td><td> </td><td> </td></tr> </table> Запропонувати рекомендації батькам на обрану тему: «Психологічні особливості кризи 1 року життя: шляхи послаблення кризи»; «Формування самосвідомості та самостійності дитини раннього віку в період кризи 3-х років».	Тип прихильності	Поведінка дитини	Реакція на розлуку	Наслідки для розвитку						
Тип прихильності	Поведінка дитини	Реакція на розлуку	Наслідки для розвитку								
5	Тема 5. Психічний та особистісний розвиток дитини дошкільного віку. Підготувати письмову відповідь: - Що таке егоцентризм та егоцентрична мова? Наведіть приклади. - Структура, динаміка і значення ігрової діяльності в дошкільному віці для психічного розвитку дитини. - Чим мовлення дошкільника відрізняється від мовлення дитини раннього віку? - Розкрийте зміст соціальної ситуації розвитку в дошкільному віці. - Як змінюється та ускладнюється провідна діяльність упродовж дошкільного періоду (молодший, середній, старший дошкільний вік)? - Розкрийте психологічний зміст кризи 6–7-річного віку. Поясніть, чому ця криза розглядається як перехід від дошкільного до молодшого шкільного віку. Яку роль відіграє дорослий у подоланні кризи? Скласти таблицю: Характеристика новоутворень дошкільного віку. Підготувати доповідь: Інклюзивне середовище розвитку дитини та система раннього втручання. Психологічна модель раннього втручання. Скласти анотацію до фільму: За результатом перегляду документального фільму «Джон» (режисери Джеймс і Джойс Робертсони) проаналізувати проблему зміни у психічному стані та поведінці хлопчика з позиції сучасних уявлень про умови нормального психічного розвитку дитини. Практичне завдання. Здійснити діагностику за методикою «Малюнок сім'ї». Надати характеристику отриманим даним. Скласти таблицю і підібрати методики діагностики для кожного компоненту психологічної готовності до навчання у школі (інтелектуальний, мотиваційний, емоційно-вольовий, соціальний). Практичне завдання. Здійснити діагностику психологічної готовності до шкільного навчання. Надати характеристику отриманим даним.	6	10								
6	Тема 6. Психологія молодшого школяра. Підготувати письмову відповідь: - Поясніть, чому навчальна діяльність стає провідною у молодшому шкільному віці та як вона впливає на психічний розвиток дитини. - Опишіть, як взаємовідносини з учителем впливають на формування самооцінки молодшого школяра. Заповніть таблицю з порівнянням особливостей: емоційно-вольової сфери	6	10								

	дошкільника та емоційно-вольової сфери молодшого школяра. <i>Складіть психологічний портрет молодшого школяра, який добре навчається, але боїться помилок або має середні навчальні результати, але високу мотивацію. Поясніть: особливості емоційно-вольової сфери; рівень самооцінки; роль дорослого у підтримці дитини.</i> <i>Підготувати есе на тему:</i> ✓ Вплив оцінювання на особистісний розвиток молодшого школяра. ✓ Навчальна діяльність як провідна діяльність молодшого шкільного віку. ✓ Роль учителя у формуванні навчальної діяльності дитини. ✓ Баланс вимог і підтримки у роботі з молодшими школярами.																	
7	Тема 7. Психологічні особливості підлітка. <i>Підготувати письмову відповідь:</i> 1. В чому специфіка перехідного періоду з молодшого шкільного віку в підлітковий період? Поясніть, чому підлітковий вік вважається критичним етапом розвитку особистості. 2. Чим спілкування з однолітками відрізняється від спілкування з дорослими? 3. Яким чином морфофункціональні зміни організму підлітка можуть вплинути на його самопочуття та самоствавлення? 4. Які причини виникнення у підлітка почуття дорослості та шляхи його розвитку? Від чого це залежить? 5. Яке психологічне значення має навчальна діяльність для формування самосвідомості та самооцінки підлітка? 6. Що таке сплутана Я-концепція у підлітка? Чим вона характеризується? 7. Розкрийте поняття акцентуації характеру. Чому саме в підлітковому віці акцентуації проявляються найбільш виразно? Наведіть приклади проявів 2–3 типів акцентуацій у поведінці підлітків. <i>Складіть таблицю «Якісні зміни у пізнавальній сфері».</i> <table><tr><th>Пізнавальний процес</th><th>Характерні зміни у підлітковому віці</th><th>Прояви в навчальній діяльності</th></tr><tr><td>Мислення</td><td></td><td></td></tr><tr><td>Пам'ять</td><td></td><td></td></tr><tr><td>Увага</td><td></td><td></td></tr><tr><td>Уява</td><td></td><td></td></tr></table> <i>Запропонувати рекомендації батькам: «Психопрофілактика кризи підліткового віку».</i> <i>Розробити сценарій психологічної просвітницької години (на 30–40 хв.) для учнів, присвяченої актуальній віковій темі Включіть інтерактивні елементи: вправи, обговорення, відеофрагменти, рефлексію.</i> <i>Аналіз кейсу. Підліток різко реагує на зауваження вчителя, демонструє незалежність, знижує навчальну мотивацію, але водночас прагне визнання з боку однолітків. Які прояви підліткової кризи спостерігаються? Які особистісні новоутворення формуються? Які педагогічні стратегії сприятимуть конструктивній взаємодії з підлітком?</i>	Пізнавальний процес	Характерні зміни у підлітковому віці	Прояви в навчальній діяльності	Мислення			Пам'ять			Увага			Уява			6	10
Пізнавальний процес	Характерні зміни у підлітковому віці	Прояви в навчальній діяльності																
Мислення																		
Пам'ять																		
Увага																		
Уява																		

8	Тема 8. Психологія юнацького віку. <i>Скласти термінологічний словник:</i> рання юність, ідентичність, самовизначення, внутрішній конфлікт, ціннісна криза, автономія, юнацький максималізм, життєві перспективи, рольове самоприйняття, професійна орієнтація. <i>Підготувати письмову відповідь:</i> 1. Розкрийте поняття психічних новоутворень раннього юнацького віку. 2. Поясніть зміст понять «ідентичність» та «криза ідентичності». 3. Назвіть та охарактеризуйте основні показники соціально-психологічної готовності випускника школи до самостійного життя. 4. Охарактеризуйте загальні особливості зрілої юності. 5. Поясніть поняття «психосоціальний мораторій». Наведіть приклади, які характеризують психосоціальний мораторій. <i>Підготувати презентацію на тему:</i> • Юнацька ідентичність: формування та кризи. • Рання та зріла юність: спільне й відмінне в психічному розвитку. • Проблема розвитку професійного самовизначення в ранній юності. • Особистісне самовизначення у період зрілої юності. <i>Аналіз кейсу.</i> Старшокласник (17 років) успішно навчається, але не може визначитися з подальшим професійним шляхом. Він часто змінює плани, орієнтується на думку однолітків, переживає тривогу щодо майбутнього, уникає серйозних рішень. У спілкуванні з дорослими демонструє прагнення до самостійності, але потребує підтримки та схвалення. <i>Завдання до кейсу:</i> Проаналізуйте, які прояви: формування ідентичності; кризи ідентичності; розвитку самосвідомості простежуються в цій ситуації? Які показники соціально-психологічної готовності до самостійного життя: уже сформовані; потребують подальшого розвитку? Запропонуйте 3–5 педагогічних або психологічних рекомендацій (для вчителя, класного керівника або психолога), спрямованих на: підтримку процесу самовизначення; зниження тривожності; розвиток відповідальності за власний вибір.	6	10
Змістовий модуль II. ПЕДАГОГІЧНА ПСИХОЛОГІЯ: РОЗДІЛИ ТА РОЗВИТОК НАУКИ			
9	Тема 9. Предмет, завдання та методи педагогічної психології. <i>Підготувати термінологічний словник:</i> педагогічна психологія; предмет педагогічної психології; психологія навчання; психологія виховання; психологія особистості педагога; педагогічний колектив; навчальна діяльність виховний вплив; психолого-педагогічний експеримент. <i>Написати есе на одну з тем (на вибір):</i> • Основні проблеми та завдання педагогічної психології на сучасному етапі розвитку освіти. • Роль педагогічної психології у професійній діяльності педагога дошкільної освіти. <i>Практичне завдання.</i> Проаналізуйте методи педагогічної психології, що застосовуються у роботі з дітьми дошкільного віку. Назвіть не менше 4 методів педагогічної психології (наприклад: спостереження, бесіда, аналіз продуктів діяльності, експеримент). Для кожного методу коротко опишіть:	6	6

	мету застосування; особливості використання з дітьми дошкільного віку; етичні вимоги до проведення дослідження. Зробіть висновок, який метод є найбільш доцільним для вивчення психічного розвитку дошкільників і чому.																				
10	Тема 10. Психологічні основи навчання. <i>Надати письмову відповідь:</i> 1. У чому полягає відмінність між поняттями «учіння», «научіння», «засвоєння» та «навчання»? 2. Що таке учбова діяльність і які основні її структурні компоненти? 3. Як змінюється учбова діяльність дошкільників порівняно з учнями молодшого шкільного віку? 4. Які сучасні методики і технології навчання є найбільш ефективними для викладання інформатики і чому? 5. У чому полягає компетентнісний підхід і як він реалізується на уроці інформатики? У чому полягає сутність компетентнісного оцінювання результатів навчання учнів? 6. Як поєднати діяльнісний та особистісно-зорієнтований підходи в навчальному занятті? 7. Які умови забезпечують перенесення знань у практичну діяльність учнів? 8. Яка різниця між формувальним і підсумковим оцінюванням у сучасній школі? 9. Які критерії та показники доцільно використовувати для оцінювання навчальних досягнень з інформатики? <i>Складіть порівняльну таблицю:</i> <table><tr><th>Параметр</th><th>Програмоване навчання</th><th>Проблемне навчання</th></tr><tr><td>Основна ідея</td><td></td><td></td></tr><tr><td>Роль дитини</td><td></td><td></td></tr><tr><td>Роль педагога</td><td></td><td></td></tr><tr><td>Психологічні переваги</td><td></td><td></td></tr><tr><td>Можливості використання в дошкільній освіті</td><td></td><td></td></tr></table> <i>Аналіз кейсу 1.</i> Вихователь навчає дітей дошкільного віку нової дії (наприклад, складання послідовності або виконання інструкції), використовуючи зразок, пояснення та поступове зменшення допомоги. <i>Завдання до кейсу:</i> Визначте, які етапи поетапного формування розумових дій за Петро Гальперін можна простежити в цій ситуації. Які психологічні умови забезпечують успішне засвоєння дії? Які помилки можуть знизити ефективність навчання? <i>Аналіз кейсу 2.</i> Учні орієнтуються лише на оцінку, не аналізують власні помилки та не вміють оцінювати результати своєї роботи. <i>Завдання до кейсу:</i> Визначте проблеми в організації оцінювання. Запропонуйте зміни в системі оцінювання з урахуванням: формувального оцінювання; самооцінювання; взаємооцінювання.	Параметр	Програмоване навчання	Проблемне навчання	Основна ідея			Роль дитини			Роль педагога			Психологічні переваги			Можливості використання в дошкільній освіті			6	10
Параметр	Програмоване навчання	Проблемне навчання																			
Основна ідея																					
Роль дитини																					
Роль педагога																					
Психологічні переваги																					
Можливості використання в дошкільній освіті																					

	<i>Практичне завдання.</i> Доберіть 2–3 сучасні методики або технології навчання (проектне навчання, проблемне навчання, STEM/STEAM, змішане навчання, навчання через діяльність тощо). Опишіть: мету використання кожної методики; роль учителя і учнів; очікувані результати. Поясніть, як ці методики сприяють: активності учнів; розвитку мислення; формуванню ключових компетентностей.																										
11	Тема 11. Психологія виховання <i>Надати письмову відповідь:</i> 1. Розкрийте психологічну сутність виховання як складової освітнього процесу. 2. Поясніть взаємозв'язок навчання й виховання з позицій педагогічної психології. 3. У чому полягає специфіка виховного впливу порівняно з навчальним? 4. Поясніть основні ідеї концепції виховного процесу із глибинним психозануренням (І. Д. Бех). 5. Назвіть і охарактеризуйте критерії та рівні вихованості дитини. <i>Складіть таблицю:</i> <table border="1"> <thead> <tr> <th>Механізм впливу</th><th>Психологічна сутність</th><th>Форми прояву</th><th>Умови ефективності</th></tr> </thead> <tbody> <tr> <td>Приклад і наслідування</td><td></td><td></td><td></td></tr> <tr> <td>Психічне зараження</td><td></td><td></td><td></td></tr> <tr> <td>Навіювання</td><td></td><td></td><td></td></tr> <tr> <td>Переконування</td><td></td><td></td><td></td></tr> <tr> <td>Санкціонування</td><td></td><td></td><td></td></tr> </tbody> </table> <i>Аналіз кейсу:</i> У групі дошкільного закладу дитина систематично відмовляється дотримуватися правил спільної діяльності, ігнорує зауваження вихователя, часто наслідує небажану поведінку інших дітей. Вихователь коливається між заборонами, зауваженнями та ігноруванням поведінки дитини. <i>Завдання до кейсу:</i> Визначте, які психологічні механізми виховного впливу вже використовуються (підкріплення, наслідування, санкціонування, навіювання тощо). Запропонуйте комплекс виховних заходів, що поєднує: позитивне підкріплення; безумовну позитивну увагу до дитини; організацію спільної діяльності. Сформулюйте педагогічні рекомендації для вихователя.	Механізм впливу	Психологічна сутність	Форми прояву	Умови ефективності	Приклад і наслідування				Психічне зараження				Навіювання				Переконування				Санкціонування				6	10
Механізм впливу	Психологічна сутність	Форми прояву	Умови ефективності																								
Приклад і наслідування																											
Психічне зараження																											
Навіювання																											
Переконування																											
Санкціонування																											
12	Тема 12. Психологічні аспекти індивідуалізації та диференціалізації педагогічної взаємодії. <i>Надати письмову відповідь:</i> 1. Розкрийте сутність понять «індивідуалізація» та «диференціація» педагогічної взаємодії. 2. Які психолого-педагогічні умови є необхідними для ефективної індивідуальної роботи з обдарованими дошкільниками? 3. Розкрийте психолого-педагогічні засади інклюзивної дошкільної освіти.	6	10																								

	4. У чому полягає педагогічна підтримка дітей з особливими освітніми потребами? 5. Які якості та професійні вміння є необхідними для педагога в інклюзивному середовищі? 6. Розкрийте поняття «гендер» та «гендерна роль». Поясніть відмінність між біологічною статтю та соціально зумовленими гендерними ролями. 7. Які гендерні стереотипи найчастіше проявляються в освітньому середовищі? <i>Складіть таблицю:</i> <table border="1"> <thead> <tr> <th>Категорія дітей</th><th>Психологічні особливості</th><th>Основні труднощі</th><th>Напрями педагогічної підтримки</th></tr> </thead> <tbody> <tr> <td>Діти із ЗПР</td><td></td><td></td><td></td></tr> <tr> <td>Діти з СДУГ</td><td></td><td></td><td></td></tr> <tr> <td>Тривожні діти</td><td></td><td></td><td></td></tr> <tr> <td>Агресивні діти</td><td></td><td></td><td></td></tr> <tr> <td>Замкнені та сором'язливі</td><td></td><td></td><td></td></tr> </tbody> </table> <i>Складіть структуровану схему, у якій відобразить: основні принципи розвитку індивідуальності дошкільника (за В. У. Кузьменко); їх психологічний зміст; приклади реалізації в освітньому процесі ЗДО.</i> <i>Аналіз кейсу:</i> У групі ЗДО є обдарована дитина, дитина з проявами гіперактивності та сором'язна дитина, яка уникає групових форм діяльності. <i>Завдання до кейсу:</i> Визначте індивідуальні освітні потреби кожної дитини. Запропонуйте варіанти диференційованої педагогічної взаємодії. Які умови сприятимуть соціальній взаємодії та партнерству між дітьми? <i>Підготувати презентацію на тему:</i> «Толерантність і мультикультурність як умови безпечного освітнього середовища». <i>Практичне завдання:</i> У навчальній групі навчаються учні з різним соціальним, культурним та світоглядним досвідом. Під час спільної діяльності виникають непорозуміння та напруження у спілкуванні. <i>Завдання:</i> Визначте, які цінності та компетентності педагога є ключовими для розв'язання ситуації. Запропонуйте 3–5 педагогічних дій, спрямованих на формування взаємоповаги; прийняття різноманіття; партнерську взаємодію. Обґрунтуйте свої рішення з позицій психології та педагогіки.	Категорія дітей	Психологічні особливості	Основні труднощі	Напрями педагогічної підтримки	Діти із ЗПР				Діти з СДУГ				Тривожні діти				Агресивні діти				Замкнені та сором'язливі					
Категорія дітей	Психологічні особливості	Основні труднощі	Напрями педагогічної підтримки																								
Діти із ЗПР																											
Діти з СДУГ																											
Тривожні діти																											
Агресивні діти																											
Замкнені та сором'язливі																											
13	Тема 13. Психологія особистості педагога. <i>Надати письмову відповідь:</i> - Охарактеризуйте клас соціономічних професій та загальні психологічні вимоги до фахівців типу «Людина – Людина». - Розкрийте поняття «емоційне вигорання» у контексті професійної придатності педагога. Назвіть основні симптоми, причини та стадії	8	10																								

	емоційного вигорання. 3. Яку роль відіграють рефлексія та самоосвіта у професійному розвитку педагога? <i>Складіть професіограму педагогічної професії (у формі таблиці або схеми), у якій відобразіть: основні функції педагога; професійно важливі якості; педагогічні здібності; психологічні ризики професії; умови професійної ефективності.</i> <i>Практичне завдання:</i> Складіть короткі рекомендації (5–7 пунктів) для здобувачів освіти щодо: • поєднання навчальної діяльності з руховою активністю; • профілактики емоційного виснаження; • збереження психічного та фізичного здоров'я в умовах навчального навантаження. <i>Написати есе на тему (на вибір):</i> • Професійні якості, які я вважаю ключовими для педагога. • Психологічні ресурси, необхідні педагогу для успішної професійної діяльності. • Саморегуляція та емоційна стійкість педагога в професійній діяльності.		
14	Тема 14. Психологія педагогічного спілкування і колективу. <i>Підготувати письмову відповідь:</i> 1. Охарактеризуйте комунікативний, перцептивний та інтерактивний аспекти педагогічного спілкування. 2. Назвіть і охарактеризуйте основні комунікативні бар'єри у педагогічному спілкуванні. 3. Поясніть феномени педагогічних стереотипів та ефектів соціальної перцепції (ореолу, первинності, проєкції тощо). 4. Розкрийте поняття педагогічного конфлікту. 5. Яку роль відіграють емпатія та педагогічний такт у попередженні конфліктів? <i>Аналіз кейсу:</i> Педагог спілкується з дитиною в підвищеному тоні, часто використовує зауваження та порівняння з іншими дітьми. Дитина стає замкненою та уникає контакту. <i>Завдання до кейсу:</i> Визначте порушення в комунікативному та перцептивному аспектах спілкування. Які педагогічні стереотипи або бар'єри проявляються? Запропонуйте 3–5 рекомендацій щодо зміни стилю спілкування з дитиною.	6	10
	Всього	84	130

7. ВИДИ ТА МЕТОДИ КОНТРОЛЮ

Види контролю	Складові оцінювання	
	Для екзамену	Для заліку
поточний контроль , який здійснюється у ході: проведення практичних (лабораторних) занять, виконання самостійної роботи, індивідуальних завдань, дослідна робота здобувача тощо.	50%	100%
підсумковий контроль	50%	

Методи діагностики знань (контролю)	фронтальне опитування; наукова доповідь, есе, усне повідомлення, індивідуальне опитування; робота у групах; ділова гра, розв'язання ситуаційних завдань, кейсів, практичних завдань, екзамен.
--	---

Питання до екзамену

1. Предмет вікової психології та її місце в системі психологічних наук.
2. Основні розділи та галузі вікової психології.
3. Зв'язок вікової психології з педагогікою, фізіологією, соціологією та іншими науками.
4. Поняття віку та дитинства у віковій психології.
5. Проблеми та завдання сучасної вікової психології.
6. Методи дослідження вікової психології та специфіка їх застосування.
7. Поняття розвитку: форми, властивості, критерії та закони розвитку.
8. Специфіка психічного розвитку людини та його показники.
9. Основні закономірності психічного розвитку дитини.
10. Біологічні та соціальні фактори психічного розвитку.
11. Генотип, вроджені якості та дозрівання як передумови розвитку.
12. Біогенетичний і соціогенетичний підходи до розвитку психіки.
13. Активність особистості як фактор психічного розвитку.
14. Проблема рушійних сил психічного розвитку.
15. Взаємозв'язок навчання і психічного розвитку.
16. Рівень актуального розвитку та зона найближчого розвитку.
17. Інтеріоризація та екстеріоризація як механізми розвитку.
18. Провідна діяльність, соціальна ситуація розвитку, психічні новоутворення та кризові періоди.
19. Теорія рекапітуляції С. Холла.
20. Теорія «чистої дошки» Дж. Локка.
21. Класичний психоаналіз і періодизація З. Фрейда.
22. Психосоціальна теорія розвитку Е. Еріксона.
23. Біхевіоризм і його погляди на розвиток дитини.
24. Теорія соціального научіння (Міллер, Доллард, Сірс).
25. Підкріплення і покарання як способи формування поведінки.
26. Генетична психологія та теорія розвитку інтелекту Ж. Піаже.
27. Інтелектуальний розвиток дитини за Дж. Брунером.
28. Вікова періодизація Д. Б. Ельконіна.
29. Культурно-історична концепція психічного розвитку.
30. Гуманістична психологія про розвиток особистості дитини.
31. Особливості розвитку новонародженого.
32. Криза новонародженості та «комплекс пожвавлення».
33. Соціальна ситуація розвитку та провідна діяльність немовляти.
34. Значення спілкування з дорослими у психічному розвитку немовляти.

35. Феномен госпіталізму та його наслідки.
36. Формування прихильності у немовлят.
37. Криза першого року життя та її психологічний зміст.
38. Криза трьох років і становлення самосвідомості.
39. Соціальна ситуація розвитку в дошкільному віці.
40. Провідна діяльність дошкільника та її розвиток.
41. Психічні новоутворення дошкільного віку.
42. Розвиток мовлення у дошкільному віці.
43. Сенсорний і розумовий розвиток дошкільника.
44. Розвиток особистості дошкільника.
45. Криза 6–7-річного віку.
46. Психологічна готовність дитини до школи.
47. Методи діагностики психологічної готовності до навчання.
48. Загальна характеристика розвитку молодшого школяра.
49. Соціальна ситуація розвитку та адаптація першокласника.
50. Навчальна діяльність як провідна діяльність.
51. Психічні новоутворення молодшого шкільного віку.
52. Особливості пізнавальної сфери молодшого школяра.
53. Формування особистості у молодшому шкільному віці.
54. Розвиток емоційно-вольової сфери молодшого школяра.
55. Загальна характеристика психічного розвитку підлітка.
56. Соціальна ситуація розвитку і провідна діяльність підлітка.
57. Психологічні новоутворення підліткового віку.
58. Кризи підліткового періоду.
59. Перебудова навчальної діяльності підлітка.
60. Якісні зміни у пізнавальній сфері підлітка.
61. Акцентуації характеру в підлітковому віці.
62. Загальні особливості ранньої юності.
63. Ідентичність і криза ідентичності.
64. Особистісне та професійне самовизначення старшокласників.
65. Розвиток самосвідомості у ранній юності.
66. Соціально-психологічна готовність випускника школи до самостійного життя.
67. Загальні особливості зрілої юності.
68. Дружба та міжособистісні стосунки у зрілому юнацькому віці.
69. Предмет і завдання педагогічної психології.
70. Розділи педагогічної психології.
71. Співвідношення понять учіння, навчання, засвоєння та навчальність.
72. Види учіння й наuczіння.
73. Учбова діяльність та її структура.
74. Чинники успішності учбової діяльності.
75. Програмоване та проблемне навчання.
76. Теорія поетапного формування розумових дій.
77. Психологічна характеристика виховання та його зв'язок з навчанням.
78. Психологічні підходи до організації виховання.
79. Підкріплення і покарання у вихованні.
80. Психологічні механізми виховного впливу.
81. Критерії та рівні вихованості дитини.
82. Теорія морального розвитку особистості.
83. Індивідуалізація та диференціація педагогічної взаємодії.

84. Обдаровані діти та індивідуальний підхід до них.
85. Діти «групи ризику» та педагогічна підтримка.
86. Інклюзивна освіта та робота з дітьми з ООП.
87. Психологія особистості педагога як соціономічної професії.
88. Педагогічні здібності та професійне становлення педагога.
89. Емоційне вигорання педагога: причини, симптоми, профілактика.
90. Психологія педагогічного спілкування і соціально-психологічний клімат колективу.

8. ОЦІНЮВАННЯ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЗА НАВЧАЛЬНУ ДИСЦИПЛІНУ У МІЖНАРОДНОМУ ГУМАНІТАРНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ

(поточний контроль, підсумковий контроль, загальний результат оцінювання)

ЕКЗАМЕН

<i>Поточний контроль</i>			
Види роботи	Планові терміни виконання	Форми контролю та звітності	Максимальний відсоток оцінювання
Систематичність і активність роботи на практичних (лабораторних) заняттях			
1.1. Підготовка до практичних (лабораторних) занять	Відповідно до робочої програми та розкладу занять	Перевірка обсягу та якості засвоєного матеріалу під час практичних (лабораторних) занять	30
Виконання завдань для самостійного опрацювання			
1.2. Індивідуальне тестування, завдання, підготовка реферату (есе) за заданою тематикою	Відповідно до робочої програми та розкладу занять	Розгляд відповідного матеріалу під час аудиторних занять або ІКР ¹ , перевірка конспектів навчальних текстів тощо	10
Виконання індивідуальних завдань, дослідна робота здобувача			
1.3. Інші види індивідуальних завдань, в т.ч. підготовка наукових публікацій, участь у роботі круглих столів, конференцій тощо.	Відповідно до робочої програми та розкладу занять	Обговорення результатів проведеної роботи під час аудиторних занять, наукових конференцій та круглих столів.	10
Разом балів за поточний контроль			50
Підсумковий контроль екзамен			50
Загальний результат оцінювання			100

Поточний контроль знань здобувачів освіти при формі контролю **екзамен** (максимум 50 балів) оцінюється за шкалою («2», «3», «4», «5»), з обов'язковим переведенням балів за кожний вид роботи таким чином:

- за підготовку до аудиторних занять (максимум 30 балів) здобувачу освіти необхідно мати не менше 1/2 оцінок від загальної кількості практичних (лабораторних) занять, для переводу балів за підготовку до аудиторних занять середньоарифметична оцінка множиться на коефіцієнт 6;
- за виконання завдань для самостійного опрацювання (тестування, завдання, підготовка реферату (есе) за заданою тематикою) (максимум 10 балів) здобувачу освіти необхідно мати не

¹ Індивідуально-консультативна робота викладача зі здобувачами

менше 1/2 оцінок від загальної кількості програмного матеріалу, що виноситься на самостійне вивчення, для переведу зазначених балів середньоарифметична оцінка множиться на коефіцієнт 2;

- за інші види індивідуальних завдань, в т.ч. підготовку наукових публікацій, участь у роботі круглих столів, конференцій тощо (максимум 10- балів) здобувачу освіти необхідно мати не менше 1/2 оцінок від загальної кількості інших видів індивідуальних завдань, для переведу балів за підготовку до аудиторних занять середньоарифметична оцінка множиться на коефіцієнт 2.

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ЗА ПОТОЧНИЙ КОНТРОЛЬ

- «2» - виставляється за неправильну відповідь (письмову роботу), яка не відповідає змісту теми та свідчить про нерозуміння її основних положень;
- «3» - виставляється за відповідь (письмову роботу), яка відповідає змісту теми, але є неповною і неточною у визначенні понять, свідчить про неповне розуміння основних положень навчального матеріалу, свідчить про те, що знання студента мають фрагментарний, поверховий характер;
- «4» - оцінюється правильна і обґрунтована відповідь (письмова робота), з якої видно, що студент знає й розуміє теоретичний матеріал в обсязі навчальної теми, володіє необхідними навичками, не допускає суттєвих помилок.
- «5» - оцінюється повна, правильна, ґрунтовна відповідь (письмова робота) на запитання теми, що передбачає логічність і послідовність викладу матеріалу, володіння термінологією, показує вміння повно й глибоко використовувати теоретичні знання в практичній площині.

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ ЗНАНЬ ЗДОБУВАЧІВ ЗА ЕКЗАМЕН (максимум 50 балів)

Рівень знань оцінюється:

- від 40 до 50 балів - студент виявляє особливі творчі здібності, вміє самостійно знаходити та опрацьовувати необхідну інформацію, демонструє знання матеріалу, проводить узагальнення і висновки;
- від 30 до 40 балів - студент володіє знаннями матеріалу, але допускає незначні помилки у формуванні термінів, категорій, проте за допомогою викладача швидко орієнтується і знаходить правильні відповіді;
- 20 - 30 балів - студент відтворює значну частину теоретичного матеріалу, виявляє знання і розуміння основних положень, з допомогою викладача може аналізувати навчальний матеріал, але дає недостатньо обґрунтовані, невичерпні відповіді, допускає помилки.
- 10 - 20 балів - володіє навчальним матеріалом на середньому рівні, допускає помилки, серед яких є значна кількість суттєвих;
- 0 - 10 балів - володіє навчальним матеріалом на рівні, вищому за початковий, значну частину його відтворює на репродуктивному рівні, на всі запитання дає необґрунтовані, невичерпні відповіді, допускає помилки.

9. КРИТЕРІЇ ЗАГАЛЬНИХ РЕЗУЛЬТАТІВ ОЦІНЮВАННЯ ЗНАНЬ ЗДОБУВАЧІВ (для екзамену)

Рівень знань оцінюється:

- «відмінно» / «зараховано» А - від 90 до 100 балів. Студент виявляє особливі творчі здібності, вміє самостійно знаходити та опрацьовувати необхідну інформацію, демонструє знання матеріалу, проводить узагальнення і висновки. Був присутній на лекціях та семінарських заняттях, під час яких давав вичерпні, обґрунтовані, теоретично і практично правильні відповіді, має конспект з виконаними завданнями до самостійної роботи, презентував реферат (есе) за заданою тематикою, проявляє активність і творчість у науково-дослідній роботі;
- «добре» / «зараховано» В - від 82 до 89 балів. Студент володіє знаннями матеріалу, але

допускає незначні помилки у формуванні термінів, категорій, проте за допомогою викладача швидко орієнтується і знаходить правильні відповіді. Був присутній на лекціях та семінарських заняттях, має конспект з виконаними завданнями до самостійної роботи, презентував реферат (есе) за заданою тематикою, проявляє активність і творчість у науково-дослідній роботі;

- «добре» / «зараховано» С - від 74 до 81 балів. Студент відтворює значну частину теоретичного матеріалу, виявляє знання і розуміння основних положень, з допомогою викладача може аналізувати навчальний матеріал, але дає недостатньо обґрунтовані, невичерпні відповіді, допускає помилки. При цьому враховується наявність конспекту з виконаними завданнями до самостійної роботи, реферату та активність у науково-дослідній роботі;

- «задовільно» / «зараховано» D - від 64 до 73 балів. Студент був присутній не на всіх лекціях та семінарських заняттях, володіє навчальним матеріалом на середньому рівні, допускає помилки, серед яких є значна кількість суттєвих. При цьому враховується наявність конспекту з виконаними завданнями до самостійної роботи, рефератів (есе);

- «задовільно» / «зараховано» E - від 60 до 63 балів. Студент був присутній не на всіх лекціях та семінарських заняттях, володіє навчальним матеріалом на рівні, вищому за початковий, значну частину його відтворює на репродуктивному рівні, на всі запитання дає необґрунтовані, невичерпні відповіді, допускає помилки, має неповний конспект з завданнями до самостійної роботи.

- «незадовільно з можливістю повторного складання» / «не зараховано» FX – від 35 до 59 балів. Студент володіє матеріалом на рівні окремих фрагментів, що становлять незначну частину навчального матеріалу.

- «незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни» / «не зараховано» F – від 0 до 34 балів. Студент не володіє навчальним матеріалом.

Таблиця відповідності результатів контролю знань за різними шкалами

100-бальною шкалою	Шкала за ECTS	За національною шкалою	
		екзамен	залік
90-100 (10-12)	A	Відмінно	зараховано
82-89 (8-9)	B	Добре	
74-81(6-7)	C		
64-73 (5)	D	Задовільно	
60-63 (4)	E		
35-59 (3)	FX	незадовільно	не зараховано
1-34 (2)	F		

10. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна:

1. Савчин М. В., Василенко Л. П. Вікова психологія: навч. посіб. 5-тє видання, перероблене, доповнене. Київ: Академія, 2021. 376 с.
2. Видра О.Г. Вікова та педагогічна психологія. Київ: Центр навчальної літератури, 2019. 112 с.
3. Вікова психологія: навч. посібник / О. П. Сергєєнкова, О. А. Столярчук, О. П. Коханова, О. В. Пасека. Київ : Центр учбової літератури, 2021. 375 с.
4. Колупасєва А. А., Таранченко О.М. Навчання дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивному середовищі: навчально-методичний посібник. Харків : Вид-во «Ранок», 2019. 304 с.
5. Кутішенко В.П. Вікова та педагогічна психологія. Київ: Центр навчальної літератури. 2019. 128 с.
6. Лисянська Т.М. Педагогічна психологія. К.: Каравела, 2021. 263 с.
7. Павелків Р.В. Вікова психологія. К.: Кондор, 2018. 468 с.

8. Педагогічна психологія. Уклад.: Н. Д. Потапчук, С. М. Ольховецький, Є. О. Балабушка, В. С. Ольховецький. Умань : Візаві, 2022. 227 с.
9. Пісоцький В.П., Горянська А.М. Психічний розвиток та формування особистості в онтогенезі. Київ: Центр учбової літератури, 2019. 144 с.
10. Сергєєнкова О. П., Столярчук О. А., Коханова О. П. Вікова психологія : навч. посіб. Київ : Центр навчальної літератури, 2020. 376 с.

Допоміжна:

1. Данилевич Л.А., Сотніченко Н.О. Соціально-психологічні особливості кібербулінгу в шкільному середовищі. *Наукові перспективи*. № 12 (54) 2024. С. 1711–1723.
2. Кошова І. В., Кресан О. Д. Психологія девіантної поведінки: Навчально-методичний посібник. Ніжин: Видавництво НДУ ім. М. Гоголя, 2021. 226 с.
3. Кузікова С. Б. Теорія і практика вікової психокорекції : навчальний посібник. 2-ге видання, перероблене, доповнене. Суми, 2020. 300 с.
4. Кузікова С. Б. Психологічні основи становлення суб'єкта саморозвитку в юнацькому віці : монографія. Суми : ПФ «Видавництво «Університетська книга», 2021. 408 с.
5. Максименко С. Д. Психологічні особливості криз підлітка. Практична психологія. Київ: Центр учбової літератури, 2020. 200 с.
6. Меленчук Н.І., Глотова І.В. Життєстійкість підлітків з різним типом акцентуації. *Вісник післядипломної освіти. Серія «Соціальні та поведінкові науки»*. Вип. 19 (48). 2022. С. 30-45.
7. Меленчук Н.І., Зозуля Л.В. Психологічне благополуччя осіб з різним рівнем самореалізації особистості. *Габітус*. №35. 2022. С. 143-148.
8. Поліщук В.М. Віковий кризовий розвиток людини від народження до дорослості. Київ: Університетська книга. 2020. 460 с.
9. Поліщук В. М. Вікові кризи в підлітковому і юнацькому віці: базові симптомокомплекси: навч. посіб. Суми : ПФ «Видавництво «Університетська книга», 2019. 478 с.
10. Приходько Ю.О., Юрченко В.І. Психологічний словник-довідник: навчальний посібник, 4-те вид., випр. і доп. Київ: Каравела, 2020. 418 с.
11. Психологія людини: Л. С. Виготський та сучасна наука : зб. ст. / за ред. М. В. Папучі. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2018. Вип. 1. 127 с.
12. Самовиховання і саморегуляція особистості : курс лекцій : навчальний посібник. Укладач : О.М. Шевчук. Умань : ВПЦ «Візаві», 2018. 115 с.
13. Токарева Н. М. Лабіринти дорослішання: психічний розвиток особистості підлітково-юнацького віку. Кривий Ріг: ТОВ «НВП «Інтерсервіс»», 2021. 216 с.

Інформаційні ресурси

1. Бібліотека Міжнародного гуманітарного університету: офіційний сайт. URL: https://mgu.edu.ua/science_library
2. Бібліотека Університету Ушинського : офіційний сайт. URL: <https://library.pdpu.edu.ua>
3. Міністерство освіти і науки України: офіційний сайт. URL: <http://www.mon.gov.ua>
4. Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського: офіційний сайт. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/>
5. Одеська національна наукова бібліотека: офіційний сайт. URL: <http://odnb.odessa.ua/>